

FULLS/90

del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, gener 2008

TAULA

● EDITORIAL	1
● ACTUALITAT	5
● ESTUDIS	
EL MIL·LENARI DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA <i>Joaquim Llovet</i>	9
ELS INICIS DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA Història de la <i>Civitas Fracta</i> fins a l'any 1008 <i>Xavier Alarcón i Campdepadrós</i>	13
ERCULE TURELLI: Milà + Toló + Mataró + Pamplona + San Sebastián <i>Agàpit Borràs i Plana</i>	34
● RECURSOS	45
● DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA	47
● DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA	55

Portada: Reproducció del document que esmenta per primera vegada la parròquia de Santa Maria. Arxiu de la catedral de Barcelona. Pergamí 1-2-1416. Fotografia Nicolau Guanyabens.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 **ISSN** 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de

EDITORIAL

LA COMMEMORACIÓ DELS MIL ANYS DEL PRIMER DOCUMENT CONEGUT REFERIT A LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA

El proper 25 de març d'aquest any 2008, farà mil anys de la redacció de l'escriptura de permuta de terres entre el bisbe de Barcelona Aeci i els canonges de la seva seu amb el jutge Oruç, grec, datat al dia 8 de les calendes d'abril de l'any dotzè del regnat de Robert, rei dels francs, data que equival al 25 de març de l'any 1008.

El document es conserva a l'Arxiu de la catedral de Barcelona i parla d'unes peces de terra situades en territori depenent de la parròquia de Santa Maria, i és la primera vegada que s'esmenta el nom de la parròquia en un document escrit. Tot i amb això, l'origen de la parròquia es perd en el temps.

Però amb el document queda molt clar que l'any 1008 existia la parròquia i que, si existia la parròquia, necessàriament hi havia poblament al seu entorn.

Per tant, si hi havia poblament, també existia Mataró, conegut aleshores o bé com a Alarona, en referència a l'antiga Iluro, o bé com a Civitas Fracta, denominació medieval d'incerta interpretació, que és la que figura al document.

Tant la ciutat com la parròquia, i també el Museu Arxiu i moltes altres institucions ciutadanes commemoraran l'efemèride durant un any.

En aquest número dels *FULLS*, el Museu Arxiu inicia la commemoració amb la transcripció i traducció del document i la publicació de diversos estudis sobre el tema. A més, avança el programa dels actes programats.

**DOCUMENT DE PERMUTA DE TERRES ENTRE AECl,
BISBE DE BARCELONA, I ELS CANONGES DE LA SEU
AMB ORUÇ GREC, JUTGE,
DATAT EL 25 DE MARÇ DE L'ANY 1008**

TRANSCRIPCIÓ DEL DOCUMENT¹

«In Christi nomine. Aethius, gratia Dei episcopus barchinonensis et Deusdedit arcilevita, una cum collegio canonicorum Sede Sancte Crucis Sancteque Eulalie, ad cuius aulam quamvis indigni famulamur, nos simul in unum, comutatores sumus tibi Aurucio Greco qui et iudice. Manifestum est enim quia placuit nobis vicissim ut inter nos commutationem fecissemus sicuti et facimus. Donamus namque tibi in tua commutatione terras in diversis locis cultas et eremas. Quod habemus in comitatu barchinonense, in Maritima, in terminio de Mata, in apendicio de parrochiam Sancta Maria, que dicunt Civitas Fracta. Advenit nempe nobis supra fatis ob largitionem quod fecit Lupetius arcilevita condam ad nepoto suo Deusdedit, qui hodie est arcilevita, ut tenuisset exfructassetque in diebus suis, ad obitum vero suum remansisset ab integer ad prefate Sedis Sancte Crucis Almeque Eulalie virginis, vel et per omnesque voces. Afrontant predictas terras a parte orientis in arene cursum que dicunt Vallis Exio, a parte circi habet terminum ipsa serra qui dividit inter Mata et Durrios, meridie quoque circumsepit iam dictum alaudem crepidinem maris, occiduo quoque concludit eum discursum arene que dicunt Lavandarias, qui per imbrem discurrit. Infra istas quattuor afrontationes sic commutamus tibi: iam dictum alaudem quantumcumque ibi habuit iam dictus Lupetius per qualicumque voce, id sunt, in quinque locis. Prima terra, qui est in Mata, est iuxta vinea qui fuit de condam Borrello et iuxta margine de Publio et iuxta vinea Sancti Petri. Alia fexa de terra, qui est ad ipso Vineale, est iuxta terra de Arsendis, filia condam Galindoni, et iuxta terra de Engontia, filia condam Sindareri, vel iuxta vinea de Miro, filio condam Gualtero, vel de Riculfo presbitero. Et in predicto termine, in locum que dicunt Vallis Longa, sunt pecias duas de terra: qui est una iuxta terra de Bernardo, prolis Gifredi, alia peciola qui ibidem est iuxta terra de Leo et de mater sua Orucia vel circa terra de sede Sancte Crucis Sancteque Eulalie virginis. Alia terra, qui est ad ipso Capra Figo, est iuxta terra de Bernardo, filium condam Guifredo. Propter quos accepimus a te in tua commutationi modiatas duas obtimas de vineas placibiles, qui sunt in territorio barchinonense, ad ipso Croso que dicunt

Zemel, iuxta vineas qui fuerunt de condam Richildes, filia Audegarii vicecomitis, qui fuit et sunt hodie de filiis, filiabus suis. Unde tu nobis per cartam commutationis iam dictas vineas in potestate nostra tradidisti, sicut resonat in ipsa scriptura, quod tu nobis fecisti. Quem vero iam dictas terrulas, que tibi commutamus, et de nostro iure matris Ecclesie in potestate tua tradimus et subicimus, ad faciendum exinde quodcumque arbitrii tui voluntas elegerit, in Dei nomine habeas plenam potestatem, cum exios et regressios earum, ad tuum plenissimum proprium. Quod si nos commutatores aut quislibet homo utriusque sexus qui contra hanc commutationem venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vindicare, sed componat vel componamus tibi iam dictum alaudem in duplo cum omni sua inmelioratione. Et in antea ista commutatio firma et stabilis permaneat modo vel omnique tempore.

Facta cartula commutationis VIII kalendas apriles, anno XII regnante Robertho rege franchorum.

Accepimus namque ex parte tua uncias duas de auro legitime pensatas, insuper et modiatas II de vineas nobis satis placibiles. Et expendimus iam dictas uncias II de auro in opere de ipsa turre que vocant Granata, qui est in planiciem Penitense, in predium sedis nostre prelibate qui est in apenditio de castrum Olerdula, in ipsa Marcha.

S+ Aetius, gratia Dei episcopus, + Guilielmus levita, S+ Bonucius presbiter, S+ Deusdedit arcilevita, S+ Guislabertus, subdiaconus, S+ Companno, clerico, S+ Sentillis presbiter, Ato presbitero, S+ Ermemirus levita, S+ Sigefredus levita, S+ Guilielmus sacer, S+ Guitardus levita, S+ Adalbertus subdiaconus, S+ Audegarius sacer, S+ Longovardus presbiter, S+ Ermenardus presbiter, S+ Lubeto presbiter, S+ Adalbertus levita, S+ Willara presbiter, S+ Petrus presbiter, S+ Witardus, S+ Suniefredus presbiter, S+ Bonutius levita, S+ Iulianus presbiter, S+ Vitalis presbiter, nos simul in unum, qui ista commutatione fecimus et nomina nostra roboravimus firmiter.

Iohannes levita, qui hec exaravit cum litteras tenuas vel minutas in verso, in versos duos qui iacent in verso VIII, nono et X, ubi sunt nominatas ipsas terras, qui sunt iuxta eredibus suis vel in alio loco, ad ultimum ubi dicit accepimus ex parte tua uncias II de auro quod expedimus in opere de ipsa turre de ipsa Granata, quod est omnis notum, et scripsi cum die et anno quod supra.»

TRADUCCIÓ

En nom de Crist, Aeci, per la gràcia de Déu, bisbe de Barcelona, i Deodat, ardiaca,² en representació del col·legi de canonges de la seu de la Santa Creu i Santa Eulàlia, del qual capítol és només indigne servidor. Tots junts som permutadors amb tu, Oruç,³ grec, jutge. És manifest que convé⁴ a les dues parts de fer les permutes tal com les fem. Perquè et donem en la teva permuta terres en diversos llocs, conreades i ermes, que tenim al comtat de Barcelona, en la Marina, en el terme de Mata, depenents⁵ de la parròquia de Santa Maria, que en diuen «Civitas Fracta». Ens van arribar a nosaltres, sobre dits, això és, per causa de la donació que va fer Llobet, ardiaca, difunt, al seu nebot Deodat, que avui és ardiaca, perquè les tingués i disposés dels seus fruits tots els seus dies, fins a la mort, però que després quedessin íntegrament [propietat] de la predita seu de la Santa Creu i [Santa] Eulàlia, verge, com és conegut. Les predites terres afronten per la part d'orient⁶ amb la riera⁷ que en diuen de Valldeix, a la part del nord tenen terme amb la serra que separa Mata i Dosrius. A migdia, el dit alou circumdeja [fins] a topar amb les ones del mar. A occident també conclou amb la riera⁸ que en diuen de Lllavaneres, que corre amb la pluja. Dintre d'aquestes quatre afrontacions et permuten així l'alou ja esmentat, tal com el tenia el ja dit Llobet, com tothom coneix. És en cinc llocs. El primer [comprèn] una peça de terra que és a Mata, junt a la vinya que fou del difunt Borrell, junt al marge de Publi, i junt a la vinya de Sant Pere.⁹ [El segon és una] altra feixa de terra que és a la vora [del ja esmentat] vinyal, que està tocant a la terra d'Arsendis, filla del difunt Galindoni,¹⁰ i junt a la terra d'Egòncia, filla del difunt Sindared, o junt a la vinya de Miró, fill del difunt Gualter, o de Riculf, prevere. I en el predit terme, en el lloc que en diuen Vall-llarga,¹¹ hi ha dues [altres] peces de terra, una que està junt a la terra de Bernat, fill de Gifred, i una altra peça petita que també és junt a la terra de Lleó i de la seva mare Orúcia, o a prop de la terra de la seu de la Santa Creu i Santa Eulàlia verge, [i] l'altra peça de terra que és a la Figuera borda,¹² és junt a la terra de Bernat, fill del difunt Guifred. [És] per tot això que rebem de tu, en la teva permuta, dues mojudades òptimes de bona vinya, que són al territori barcelonès,

fins al cros que en diuen de Sa Mel, junt a les vinyes que havia tingut Riquilda, filla d'Audegari, que fou vescomte, i que són avui dels seus fills i filles. Que les dites vinyes, [les] vas lliurar a la nostra potestat per carta de permuta, segons consta en l'escriptura que ens vas fer. Per això, de veritat, les ja dites peces de terra que et permutem i del nostre dret, [i del] de la Mare Església, a la teva potestat traspassem i cedim, fins a fer des d'ara d'àrbitre escollit a voluntat, en nom de Déu, tens plena potestat per eixir i retornar d'elles en la teva pleníssima voluntat. Que si els nostres permutadors o qualsevol persona, d'una o altra part, que actués contra d'aquestes permutes, fins a [volar] interrompre-les, no li valgui guanyar la possessió, però es disposa, o disposem [el valor de] tal dit alou en el doble, amb totes les millores [fetes] abans d'aquesta permuta, i [es] signa i estableix de manera permanent, o per a tots els temps. Feta [aquesta] carta de permuta [el] vuit de les calendes d'abril de l'any dotzè, regnant Robert, rei dels francs. Rebem també de part teva dues unces d'or legítim, sobre pesades, i dues mojudades de bona vinya, a nostra satisfacció, i dedicarem les ja dites dues unces d'or en les obres de la torre que anomenem la Granada, propietat de la nostra seu, que és a la plana del Penedès, en la part que depèn del castell d'Olèrdola, en aquella marca.

Aeci, per la gràcia de Déu, bisbe. Deodat, ardiaca. Guillem, levita. Guislbert, subdiaca. Bonuci, prevere. Campani, clergue. Sentili, prevere. Ató, prevere. Ermemir, levita. Sigelfred, levita. Guillem, sacerdot. Guitard, levita. Adalbert, subdiaca. Audegari, sacerdot. Longobard, prevere. Ermenard, prevere. Llobet, prevere. Adalbert, levita. Vuilara, prevere. Pere, prevere. Guitard. Sunifred, prevere. Bonuci, levita. Julià, prevere.¹³

Nosaltres, tots en conjunt, corroborem signant que aquesta permuta hem fet.

Vidal, prevere. Joan, levita, que [és vàlid] això [que] han escrit, amb lletres fines o petites, en ratlles, en dues ratlles que són en les ratlles vuit, nou i deu, on són descrites les terres que són junt a la seva propietat, o en altre lloc, a la darrera part, on diu acceptem de part teva dues unces d'or que dedicarem a les obres de la torre de la Granada, com és tot anotat. Escrit el dia i l'any ja esmentat.

NOTES

1.- Arxiu de la catedral de Barcelona, perg. 1-2-1416. Transcrit a LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró*, I (Mataró 1968), 111-114, i a JOSEP BAUCCELLS I REIG, ÀNGEL FÀBREGA I GRAU, MANUEL RIU I RIU, JOSEP HERNANDO I DELGADO, CARMÉ BATLLE I GALLART, *Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona*, I (Barcelona 2006), núm. 101.

Les signatures són originals i autèntiques.

2.- El càrrec d'ardiaca és una dignitat en el Capítol de canonges d'una catedral.

3.- El document indica *Aurucius*, transcripció llatina del nom Oruç, que en grec significa «del Puig». En el català actual, Oruç es conserva en els cognoms Orús i Arús.

Vegeu nota núm. 51 de l'article «Els inicis de la parròquia de Santa Maria», de Xavier Alarcón i Campdepadrós, que es publica en aquest número dels *FULLS*.

4.- S'ha traduït *placuit*, que literalment seria plau, per convé.

5.- *Apendicio*, ben escrit *appendicio*, es pot traduir per apèndix, adició, afegit, o suplement d'alguna cosa amb la qual té connexió o de què depèn. S'ha optat per la paraula depenent.

6.- El document esmenta amb error les afrontacions. On diu orient és occident, i de la mateixa manera occident és orient.

7.- L'original diu *arene cursum*.

8.- L'original diu *discursum arene*.

9.- Possiblement, del monestir de Sant Pere de les Puel·les.

10.- També podria ésser Galí.

11.- S'ha traduït *Vallislonga* per Vall-llarga. Aquest nom no s'ha conservat en la toponímia actual.

12.- S'ha traduït *Caprafigo* per Figuera borda. També podria ésser Cabrafiga. Tampoc no ens consta el nom en la toponímia actual.

13.- Són les signatures.

Traducció i notes de Manel Salicrú i Puig.